

כתב החיי-אדם: אם קורא את שמע בסדר התפילה, וכל כיוצא בזה כגון שאכל מצה בליל פסח בהסבה, וכן בתקיעת שופר ונטילת לולב, כיון שמוכח מעצם הענין שכוונתו לשם מצוה, גם אם לא כיוון בפירוש לצאת ידי חובת המצוה – יצא.
המתעסק ועלה בידו מצוה, כגון שנופח בשופר ועלתה לו תקיעה – לא יצא (להלן לג: ורש"י).
המכוין בפירוש שלא לצאת – כתבו כמה ראשונים שודאי לא יצא ידי חובתו.
עוד בדיני כוונה בקריאת שמע – בברכות יג.

ב. למסקנא אמר רבא: בזמן המצוה עוברים בבל תוסיף אף בלא כוונה, אבל שלא בזמן המצוה כגון הישן בסוכה בשמיני עצרת – אינו עובר אלא אם מתכוין לשם מצוה.
מצוה שקיימה פעם אחת ונפטר, כל שאילו יודמן לו שוב לעשותה חוזר ועושה אותה – נחשב זה זמנו ועובר בבל תוסיף אף ללא כוונה. כן עולה מסוגיית הגמרא.
להלכה, נקט המגן-אברהם (תרנא ס"ק כז. וע' גם במנחת חינוך תנד, ו; באור הלכה לד, ב ד"ה בעלמא) שלדעת הרא"ש והטור וסיעתם שמצוות צריכות כוונה, אין עובר בבל-תוסיף בסתמא. ואולם הבית-יוסף (תרנא) נקט שעובר גם אם אינו מכוין בפירוש לשם מצוה.

ג. כהן שעולה לדוכן, לא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי, כגון ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם... – משום 'בל תוסיף'. ואין חילוק אם עדיין לא סיים ברכתו אם סיים.
כתבו התוס' שאין איסור כשחוזר ומברך ברכת כהנים כמה פעמים לציבור אחד, שאין בעשיית מצוה פעמים משום 'בל תוסיף'.
וכל שכן שאם נודמן לציבור אחר שחוזר ומברך. ואולם משמע בסוגיא שכיון שעלה לדוכן פעם אחת ביום, שוב אינו עובר בעשה ד'אמור להם' אם אינו מברך שוב.

דף כט

מג. א. אלו הם החייבים בתקיעת שופר ואלו פטורים?

ב. האם טומטום, אנדרוגינוס, וחצי-עבד-חצי-בן-חורין מוציאים את עצמם ואת אחרים בתקיעת שופר?
ג. האם יכול אדם להוציא אחרים בברכה שמברך בזמן שהוא עצמו אינו יוצא בה?

א. הכל חייבים בתקיעת שופר, כהנים לויים [אעפ"י שאינם בכל מצוות היובל, ויובל הוקש לראש השנה] וישראלים, גרים ועבדים משוחררים וטומטום ואנדרוגינוס ומי שחציו עבד חציו בן חורין.
[נשים ועבדים שאינם משוחררים פטורים, כשאר מצוות עשה שהזמן גרמן. דין תקיעת אשה בראש השנה – נתבאר בחולין פה].
חרש שוטה וקטן אינם מחויבים, כבשאר כל המצוות.

ב. זה הכלל: כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, הלכך חרש שוטה וקטן אין מוציאים את הרבים. וכן טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו – שמא התוקע נקבה ואינו מחויב והשומע זכר ומחויב. אנדרוגינוס מוציא את מינו (שהרי הוא כמותו לענין חיוב) אבל לא את שאינו מינו, שמא דינו כנקבה ופטור.

מי שחציו עבד חציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו. אמר רב הונא: ולעצמו מוציא. ורב נתמן אמר: אף לעצמו אינו מוציא, שאין יכול צד עבדות שבו להוציא צד חירות. ותניא נמי הכי.

ג. כל הברכות כולן אעפ"י שיצא – מוציא אחרים, וכן בהלל ובמגילה (משום 'ערבות'). חוץ מברכת הלחם והיין (ושאר ברכות הנהנין, שאין מוטלות חובה על האדם שהרי יכול להימנע מליהנות, ואין שייך בהן 'ערבות').

והסיקו שברכת הלחם והיין של אכילת חובה, כגון של מצה בליל פסח וקידוש היום – מוציא בהם אחרים אעפ"י שהוא עצמו אינו יוצא בברכה, כגון שכבר יצא.

אפשר שברכת 'אשר יצר' וכן ברכות הראיה ו'הטוב והמטיב' אין מוציא אחרים אם הוא בעצמו אינו יוצא בברכה. וכן על נטילת ידים – דינה כברכת הפת (ע' פרי מגדים רכה בא"א סק"ח; חדושים ובאורים).

ברכות הבשמים והאור במוצאי שבת; החזון-איש (סו"ס"י לה) צדד שאין מוציא אחרים אם כבר יצא ואין דינן כברכות המצוות אלא כברכות הנהנין.

אף על פי שאין אדם מוציא אחרים בברכות הנהנין אם הוא עצמו אינו אוכל – מברך לבניו ולבני ביתו כדי לחנכן במצוות.

אף לילדים קטנים של אחרים, יכול לומר ברכות כדי ללמדם (עפ"י או"ח קסז, יט. וע' כיו"ב במשנ"ב תקצו סק"ה מהפמ"ג, שמלמדים לתינוקות לתקוע ביום טוב הגם שאינם בניו).

ואנשים גדולים, אפילו הם בני ביתו, גם אם אינם יודעים לברך – אל יברך בשבילם (ע' משנ"ב קסז ס"ק צג; יגדיל תורה סא – מאחרונים). ואולם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב נו) כתב שגדול שאינו לברך – היינו קטן (וצ"ע).

פרק רביעי

מד. ראש השנה שחל להיות בשבת, האם תוקעים בשופר?

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת – במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה (לא בירושלים ולא בשאר מקומות. רש"י). הסיק רבא שגזרה דרבנן היא, שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים (אבל במקדש מותר שאין 'שבות' במקדש. רש"י).

א. רש"י ותוס' וראב"ד נקטו לפרש 'מדינה' – בירושלים ובשאר מקומות. ואילו הרמב"ם נקט שירושלים בכלל 'המקדש' שהיו תוקעים בה.

ב. גם אם ננקוט שאין לנו עתה רשות הרבים גמורה, לא בטלה גזרת חכמים, שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו אעפ"י שבטל הטעם (עפ"י פוסקים. ע' במצוין בשש"כ כב, סא).

ג. רבי לוי בר לחמא דרש דין זה מן הכתובים, ורבא הקשה על כך ונקט שאינו אלא מדרבנן כאמור. ובירושלמי נקטו הדרשה שהובאה בתחילה (ויש כיו"ב בר"פ תמיד נשחט, שאמוראי א"י פירשו דין המשנה מדאורייתא, ור"ב א דחה ואמר דרבנן, ובירושלמי נקטו כדעה ראשונה). וכן יש במדרש (ע' פרי צדיק לר"ה טז).

יש מהאחרונים שצדדו לומר שרבי אליעזר ובית שמאי חולקים על דין המשנה וסוברים שתוקעים בשופר בשבת (ע' פורת יוסף; קהלות יעקב).

משחרב ביהמ"ק התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעים בכל מקום שיש בו בית דין. ופירשו בגמרא

שלתנא קמא תוקעים אף במקום בית דין אקראי. ולחכמים – דוקא בב"ד קבוע (כפרש"י. והרמב"ם פירש להפך). לדברי רבי אלעזר (וכן דעת תנא דברייתא ל. כפרש"י) לא התקין ריב"ז אלא ביבנה בלבד (שהיתה שם סנהדרין גדולה בימיו. וכן בכל מקום שגלתה שם הסנהדרין, אבל לא בב"ד של עשרים ושלשה. רש"י).
א. אף על פי שלולב לא תקנו ליטול בשבת בשום מקום, שופר שהוא להעלות זכרוניהם של ישראל לאביהם שבשמים, לא רצו לבטלו לגמרי, וכיון שתקנו במקום אחד תקנו בכל מקום שיש בו ב"ד, הגם שבזמן המקדש לא היה אלא במקדש (תוס').
ב. מרש"י משמע שתוקעים רק במקום שיש בו ב"ד של עשרים ושלשה. והרי"ף נקט של שלשה, ואפילו אינם סמוכים ובלבד שיהא קבוע (ר"ן). ואילו הרמב"ם (שופר ב, ט) מצריך ב"ד סמוכים.

דפים כט – ל

מה. א. במקומות שהיו תוקעים בראש השנה בשבת, האם היו היחידים תוקעים? האם תקעו שלא בפני בית דין?
ב. העברת שופר ביום הכפורים של שנת היובל, באיזה מקום ובאלו אנשים?

א. שנינו במשנה: כשהיו תוקעים בשבת בירושלם, לא בירושלם עצמה בלבד אלא כל עיר שהיא רואה [פרט ליושבת בנחל] ושומעת [פרט ליושבת בראש ההר] וקרובה [פרט ליושבת חוץ לתחום] ויכולה לבוא [פרט למפסיק לה נהר] – תוקעים. ואילו ביבנה (ושאר מקומות) לא היו תוקעים אלא בבית דין בלבד. ואמר רב הונא (לפי לשון אחת): ועם בית דין, כלומר בפניהם (ובזמן שהם יושבים כלומר עד שש שעות. ערש"י ותוס' ורמב"ם סנהדרין ג, א). ואף היחידים היו תוקעים שם, כפי שמסר רב יצחק בר יוסף שכאשר סיים שליח הציבור תקיעה ביבנה, לא היה אדם שומע קול אוזנו מרוב תקיעות היחידים (שלא שמעו תקיעת ב"ד מקודם ובאים היו לתקוע בב"ד. תוס'). ואולם בירושלים היו תוקעים אף שלא בפני ב"ד.

לכאורה נראה בגמרא שיש חיוב על כל יחיד ויחיד ביבנה, לבוא לב"ד לתקוע, שאל"כ מה מקשה 'מאי אין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע והא לא שמע איניש קל אוניה', הלא יש לפרש בשופי שאין זה חיוב – אלא משמע שחיוב הוא.

ב. ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם – מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע [אנשים ולא נשים, שמצות עשה שהזמן גרמה היא]. ואמר רב הונא (כפי 'איכא דמתני'. וכן נמסר בשם רבי): ועם בית דין, כלומר בזמן בית דין (עד שש שעות שהוא זמן ישיבתם בדין. רש"י), בין בב"ד שקדשו את החודש בין בב"ד אחר, ולא דוקא בפני ב"ד אלא כל יחיד תוקע בביתו (בכל מקום, ככתוב בכל ארצכם. רש"י).
א. משמע בלשון התוס' שאין תוקעים ביובל בחוצה לארץ. וכ"מ בספר החינוך (שלא). והמנחת חינוך חכך בדבר.

ב. יוצאים בשמיעה ואין צריך שכל יחיד ויחיד יתקע – כשופר של ראש השנה (להם משנה שופר א). ויש מי שנסתפק בדבר (עפ"י שו"ת רדב"ז א'תל. וכתב שאף אם יוצאים בשמיעה, עיקר המצוה היא התקיעה הלכך יש לברך 'לתקוע' ולא 'לשמע').

נערו ב"ד לעמוד (בתום הזמן) ועדיין לא עמדו, נסתפק רבי זירא אם תוקעים אם לאו. 'תיקו'.
ופסק הרמב"ם לענין ראש השנה (שופר ב, ט) שאפילו נערו לעמוד ולא עמדו – תוקעים בפניהם.